

Μνήμων

Τόμ. 21 (1999)

Claude Fauriel, Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια, εκδοτική επιμέλεια Αλέξης Πολίτης, τ. Α'. Η έκδοση του 1824-1825, τ. Β' Ανέκδοτα κείμενα. Αναλυτικά κριτικά υπομνήματα. Παράρτημα και Επίμετρα

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.798](https://doi.org/10.12681/mnimon.798)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ Τ. Ε. (1999). Claude Fauriel, Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια, εκδοτική επιμέλεια Αλέξης Πολίτης, τ. Α'. Η έκδοση του 1824-1825, τ. Β' Ανέκδοτα κείμενα. Αναλυτικά κριτικά υπομνήματα. Παράρτημα και Επίμετρα. *Μνήμων*, 21, 261-263. <https://doi.org/10.12681/mnimon.798>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Claude Fauriel, *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια*, εκδοτική επιμέλεια Αλέξης Πολίτης, τ. Α'. Η έκδοση του 1824-1825, τ. Β' Ανέκδοτα κείμενα. Αναλυτικά κριτικά υπομνήματα. Παράρτημα και Επίμετρα, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999, σ. 375+355. Και ανατύπωση με διορθώσεις τὸν ἴδιο χρόνο.

Όταν η εκπρόσωπος των Πανεπιστημιακών εκδόσεων Κρήτης μου ζήτησε να πάρω μέρος στην παρουσίαση της νέας έκδοσης του Φοριέλ, δέχθηκα, χωρίς να το ξανασκεφτώ, αφού θεώρησα ότι δεν είχα τέτοια περιθώρια: για μια δεκαετία, όταν ο Αλέξης Πολίτης, με αφοσίωση και ερευνητική ένταση, προσέγγιζε τα προβλήματα των δημοτικών τραγουδιών καθαυτά, αλλά και της ανακάλυψής τους και της εκδοτικής τους περιπέτειας, παράστεκα και γινόμουν κοινωνός των προβληματισμών και των υποθέσεων εργασίας που ξετύλιγε, και αναγνώστης, από τους πρώτους, των στέρεων συμπερασμάτων στα οποία κατέληγε και δημοσίευε στη σειρά των καταλόγων τεκμηρίων, των αναλυτικών μελετών και των βιβλίων του. Η εμπειρία αυτή ήταν για μένα υψηλή μαθητεία κοντά στο φίλο μου, στο καλό ερευνητικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών αλλά και στο «Μνήμονα», που συνεχίζαμε ελεύθερα τις συζητήσεις για τη δουλειά μας —διδασκαλία και μαθητεία αξέχωριστες— δείχνοντας όχι μόνο την καλή όψη του υφάσματος αλλά και την ανάποδη της ύφανσης, μήπως και κάτι περισσότερο καταλάβουμε πέρα από τις εμφανείς όψεις των πραγμάτων και των φαινομένων που ερευνούσαμε.

Εισήγησή με τίτλο «Η νέα έκδοση του Φοριέλ και το corpus των δημοτικών τραγουδιών» στη συζήτηση «Για ένα corpus των δημοτικών τραγουδιών», που οργάνωσαν οι Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης στο Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, την Τετάρτη 10 Μαρτίου 1999. (Γρηγόρης Σηφάκης, Αλέξης Πολίτης, Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης).

Αλλά και για απόψε, ο Αλέξης Πολίτης έβαλε πιο ψηλά τους στόχους αυτής της εορταστικής συνάντησης: όχι παρουσίαση του βιβλίου, αλλά συζήτηση, με αφορμή την έκδοση, για το μείζον πρόβλημα

Claude Fauriel

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Α' Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ 1824-1825

εκδοτική επιμέλεια

Αλέξης Πολίτης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ
Ίδρυτική δωρεά Παγκρητικής Ενώσεως Αμερικής
ΗΡΑΚΛΕΙΟ 1999

και το αίτημα, για ένα corpus των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών. Αλλά και το πρόβλημα αυτό το περιχαράκωσε αποτελεσματικά με την εισήγησή του, που μόλις ακούσαμε, και είχε την καλωσύνη να την

κοινοποιήσει έγκαιρα σ' εμάς τους συνεισηγητές της αποφινής συνάντησης.

Έτσι τα πράγματα ευκολύνθηκαν για μένα, που χωρίς την αρματοσιά του ειδικού, μπορώ να καταθέσω λίγα σχόλια που σημειώσα διαβάζοντας τα *Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια* του Claude Fauriel στη νέα τους δίτομη έκδοση. Ελπίζω να φανεί ότι έχουμε να κάνουμε με μια πραγματικά καινούρια έκδοση του Φοριέλ, αφετηρία και μέτρο για τη συγκρότηση του επιθυμητού corpus των δημοτικών τραγουδιών, ίσως και όριο, γιατί στους άλλους σταθμούς του corpus οι τεκμηριωτικές δυνατότητες θα είναι μικρότερες. Στο σημείο αυτό και για να μην αδικούμε το σημερινό μας εκδότη και κυρίως για να τιμάμε τα αποτελέσματα της επίμονης έρευνας, πρέπει να σημειώσουμε ότι και ο πλούτος του αρχείου Φοριέλ, στην πορεία της έρευνας ανακαλύφθηκε. Οι ανθρώπινες δυνάμεις θεωρούμε ότι θα βρεθούν ή θα ξαναβρεθούν, παρόλο που, κατά την έκφραση του Κ. Θ. Δημαρά, δεν τις συναντάς κάθε μέρα στο δρόμο σου.

Η σημερινή δίτομη έκδοση, σχεδιασμένη και επιμελημένη από τον Αλέξη Πολίτη, περιλαμβάνει όσα τραγούδια εξέδωσε ο Φοριέλ στη δίτομη έκδοση του Παρισιού 1824 και 1825 και όσα, ανέκδοτα από τον Φοριέλ, εντοπίστηκαν στα κατάλοιπά του, στο διασπασμένο αρχείο του.

Στον πρώτο τόμο της σημερινής έκδοσης περιλαμβάνεται η γενική εισαγωγή του Φοριέλ μεταφρασμένη, καθώς και οι εισαγωγικοί του σχολιασμοί των τραγουδιών. Περιλαμβάνοντας τα 130 εκδομένα τραγούδια από τον Φοριέλ, όχι ακριβώς στη μορφή που εκείνος τα εξέδωσε, αλλά με βάση την αρχικότερη σωζόμενη καταγραφή στο Αρχείο του, με σημερινή ορθογραφία δημοτικής και μονοτονικό: ο αναγνώστης έχει άμεση δυνατότητα να αναχθεί στο κείμενο του εκδότη Φοριέλ χρησιμοποιώντας το υποσελίδιο κριτικό υπόμνημα του σημερινού εκδότη, που κωδικοποιεί αποκλειστικά τις γραφές του Φοριέλ.

Δεν περιλαμβάνονται οι γαλλικές μεταφράσεις των δημοτικών τραγουδιών και

η έκδοση του «Ύμνου εις την Ελευθερίαν» του Διονυσίου Σολωμού με τη γαλλική του μετάφραση.

Στο μεγαλύτερο μέρος του δεύτερου τόμου της σημερινής έκδοσης, εκδίδονται από το αρχείο Φοριέλ, τα ανέκδοτα από εκείνον 275 κείμενα (δημοτικά τραγούδια, δίστιχα και ρίμες). Συμπεριλαμβάνονται σ' αυτά και τα ελάχιστα, που εκδόθηκαν παλαιότερα από άλλους μελετητές.

Ακολουθούν, πάντα στο δεύτερο τόμο, 4 επίμετρα που συντάξε ο σημερινός εκδότης. Το πρώτο είναι αναλυτικό κριτικό υπόμνημα για τα τραγούδια που περιλάμβανε η έκδοση Φοριέλ του 1824-1825. Είπαμε ότι στο σώμα της σημερινής έκδοσης των τραγουδιών έχουμε την αρχικότερη καταγραφή των τραγουδιών, που δόθηκε στον Φοριέλ, ενώ με το κριτικό υποσελίδιο υπόμνημα μπορούμε να αναχθούμε στο κείμενο της έκδοσης Φοριέλ. Στο αναλυτικό υπόμνημα αυτού του επίμετρου έχουμε κωδικοποιημένες τις γραφές των καταγραφών που έφτασαν στα χέρια του Φοριέλ, ύστερα από την αρχική, καθώς και τις ενδιάμεσες επεξεργασίες συνεργατών και του Φοριέλ. Όλα αυτά που ο Αλέξης Πολίτης είχε εξιστορήσει το 1984 στο τέταρτο μέρος του βιβλίου του *Η ανακάλυψη των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών* και ίσως τότε δεν το διαβάσαμε, για το φόρτο της σοφίας του, αλλά τώρα πρέπει να ανατρέχουμε για να λύνουμε απορίες, που θα μας γεννηθούν κατά τη χρήση της έκδοσης.

Ολόκληρο το πλέγμα του κειμένου της σημερινής έκδοσης κάθε τραγουδιού, του υποσελιδίου κριτικού υπομνήματος με τις γραφές Φοριέλ, του αναλυτικού κριτικού υπομνήματος, που καθώς είναι στο δεύτερο τόμο, μπορούμε να το έχουμε δίπλα μας και να παραβάσουμε τις μεταγενέστερες καταγραφές και τις ενδιάμεσες επεξεργασίες, μας επιτρέπουν να προχωρούμε σε δικές μας ιεραρχήσεις και προτιμήσεις αν αμφισβητήσουμε ένα κριτήριο, όπως για παράδειγμα, της προτίμησης της αρχικότερης καταγραφής.

Το δεύτερο επίμετρο είναι αναλυτικό

κριτικό υπόμνημα των ανέκδοτων από τον Φοριέλ τραγουδιών, τα οποία εκδίδονται στο δεύτερο τόμο της σημερινής έκδοσης.

Όπως σημειώσαμε, στα ανέκδοτα τραγούδια δεν έχουμε την τελική βούληση του Φοριέλ για τη μορφή τους και φυσικά η σημερινή έκδοση δε χρειάστηκε υποσελίδιο κριτικό υπόμνημα για να την αποτυπώσει. Έχουμε όμως τις μεταγενέστερες της αρχικότερης καταγραφές και ακόμα μία ή περισσότερες αντιγραφές από τον Φοριέλ. Το αναλυτικό κριτικό υπόμνημα είναι για όλα αυτά οδηγός μας.

Στο τρίτο επίμετρο εκδίδονται αμετάφραστες οι ανέκδοτες πληροφορίες και σχολιασμοί του Φοριέλ για δημοτικά τραγούδια, ενώ στο τέταρτο επίμετρο απλώνονται τα απαραίτητα σχόλια του σημερινού εκδότη χωρίς πλατυασμούς ή διάθεση απόκρυψης των αγνοιών του, μπροστά στα δύσκολα νοηματικά και πραγματολογικά προβλήματα που παρουσιάζουν τα τραγούδια. Ίσως το πρώτο από τα σχόλια, για τις προηγούμενες μεταφράσεις του Φοριέλ στα ελληνικά, έπρεπε να είχε ενσωματωθεί στον πρόλογο του πρώτου τόμου για εγκαιρίτερη πληροφόρηση του αναγνώστη.

Η προσπάθεια για απλούστερο γλωσσάρι το αδίκησε τελικά: χωρίς ετυμολογικές προτάσεις και κυρίως χωρίς παραπομπές στα κείμενα, όπου απαντάται κάθε λέξη, οι ερμηνείες μοιάζουν να συνάγονται από τα συμφραζόμενα και έτσι χάνεται όλη η αναζήτηση του συντάκτη στα λεξικά, στα γλωσσάρια και η προσπάθεια για ενσωμάτωση της προφορικής σοφίας των συγχρόνων.

Τελειώνοντας την ανάγνωση σκέφτηκα ότι η δικαίωση του βιβλίου θα πρέπει να αναζητηθεί στο ότι αποκτήσαμε ένα στέρεο και αξιόπιστο κωδικοποιημένο σώμα της συλλογής δημοτικών τραγουδιών του Φοριέλ, με πολλαπλές δυνατότητες προσεγγίσεων στο υλικό της και χωρίς τις παγίδες των ιδεολογικών και των υποκειμενικών προσεγγίσεων. Έτσι μπορούμε να θεωρούμε δευτερότερο τον ιδιότυπο περιορισμό που επέβαλε ο σημερινός εκδότης και στον Φοριέλ και στον εαυτό του. Ο Φοριέλ ως εκδότης δημοτικών τραγουδιών περιορίστηκε στο κριτικό υποσελίδιο υπόμνημα της νέας έκδοσης ενώ εκδίδεται και δοξάζεται ο Φοριέλ ως συστηματικός συλλέκτης δημοτικών τραγουδιών καθώς οι συγκεντρωμένες καταγραφές ταξινομούνται χρονικά και η αρχικότερη καταγραφή έχει το προνόμιο να δίνει το βασικό κείμενο, ενώ οι μεταγενέστερες διεκδικούν μέσα από το αναλυτικό υπόμνημα την προβολή των παραλλαγών τους.

Ο σημερινός επιμελητής στερήσε και από τον εαυτό του τη δόξα του εκδότη δημοτικών τραγουδιών με την προσδοκία ότι η όσο γίνεται πιο πιστή παρουσίαση της διαδικασίας καταγραφής των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών θα μας βοηθήσει «να προχωρήσουμε κάποτε από αυτόν τον έμμεσο δίαυλο —που είναι ο μόνος για τον οποίον μπορούμε να είμαστε σίγουροι— προς τη σύλληψη και την κατανόηση της νοητικής διεργασίας που ονομάζουμε “προφορική δημιουργία”» και των δημοτικών τραγουδιών που είναι ίσως το πρώτο της παράδειγμα.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

Şevket Pamuk, Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ιστανμπούλ, Απρίλιος 1999, xvi+327 σ., φωτογραφίες νομισμάτων.

Το χρήμα, μαγιά της οικονομικής ζωής των λαών και των κρατών μέσα στην ιστορία, παραμένει σε μεγάλο βαθμό ένας πανταχού παρών άγνωστος στην ιστοριογρα-

φία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το πρόβλημα έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι δεν έχει γίνει δυνατό να καταρτιστούν με συστηματικό τρόπο διαχρονικοί πίνακες με